

HAYAT YAŞAMAYA DEĞER Mİ?*

Yrd. Doç. Dr. Celal Türer**

Bay Mallock'un bu addaki kitabı on beş yıl önce kitapçılarda görüldüğü günlerde, "bu ciğere bağlıdır" şeklindeki şakacı (jocose) bir cevap gazetelerde büyük ilgi görmüştü. Bu gece vermeyi amaçladığım cevap şakacı olmayacak. Shakespeare'in piyeslerinin birinin önsözündeki sözleri:

"Artık seni güldürmeğe gelmedim; eşyalar şimdi,
Ağırlığı ve ciddi bir çehreye bürünen eşyalar,
Üzgün, mağrur ve yorgun, keder ve ihtişam dolu,"-

ana tamam olacak. Hepimizin kalplerinin derinliklerinde, içinde bir şeylerin kötü gittiği çözümlenemez sırrın bulunduğu köşe vardır; ve ben ne derneğinizin neye niyetlendiğini ne de davet ettiğiniz bir konuşmacıdan ne beklediğinizi bilmiyorum. Ancak, sizleri varoluşun yüzeysel cazibesinden; en azından bir saat sıradan şuurumuzun dokusunu oluşturan telaş silsilelerinden ve küçük ilgilerimizin titreşimlerinden, sallanmalarından ve vızıltılarından alıkoymamı istediğinizi biliyorum. Daha fazla açıklama ve özür beyan etmeden, hayatın alçak perdeden derinliklerine, çoğunlukla istemeseniz de, dikkatlerimizi çevirmede bana katılmanızı istiyorum. Bir saat beraberce meselemizle ilgili şeylerin girintilerinde ve nihaî kıvrımlarında ne cevaplar bulabileceğimize bakalım.

I.

Hayatın değeri meselesine pek çok insan, kendilerini gerçekten kötü bir şeyin olduğuna inanmaktan aciz kılan bir iyimserlikle cevap verirler. Saygıdeğer Walt Whitman'ın eserleri iyimserliğin bu çeşidinin 'hala geçerli' olduğunu gösteren metinlerdir. Walt Whitman'ın damarlarındaki hayat sevgisi o kadar büyüktür ki bu sevgi başka herhangi bir

** Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Felsefe Tarihi Yrd. Doç.

duyguya imkan vermez.:

"Havayı teneffüs etmek, ne lezzetli
 Konuşmak, yürümek, eller ile bir şeyleri kavramak!...
 Bu inanılmaz Tanrının ben oluşu!...
 Ey mahlukatın muazzamlığı; hatta en küçük zerrenin!
 Ey mahlukatın ruhaniliği!
 Sabahın müjdecisi olan veya öğle vaktindeki veya şimdi olduğu gibi,
 Batmakta olan Güneşe de şarkı söylerim,
 Yeryüzü ve üzerinde yetişen şeylerin güzelliğinden dolayı beynime kadar titrerim..."

Ben modern veya eski son eşitliklere şarkı söylerim,
 Ben eşyaların sonsuz sonunun şarkısını söylerim.
 Tabiat devam eder – yücelik devam eder, diyorum.
 Elektrik sesiyle şükrederim,
 Zira kainatta mükemmel olmayan bir şey göremem,
 Ve sonuçta ağlanacak son veya bir sebep göremem."

Bu yüzden Rousseau, ömrünün dokuz yılını geçirdiği Annecy hakkındaki yazısında mutluluktan başka bir şeyden bahsetmez:-

"Ne söylendiğini, ne yapıldığını hatta ne düşünüldüğünü nasıl söyleyeyim, mutluluğun bir nesnesi olmadan sadece mutluluk duygusu tadıldı, hissedildi! Güneşle kalktım ve mutluydum, yürüdüm ve mutluydum, 'Maman'ı gördüm ve mutluydum. Onu terk ettim ve mutluydum. Ağaçlar arasında ve üzüm bağlarında dolaştım. Vadilerde gezindim, okudum, uzandım, bahçede çalıştım, meyveler topladım, ev işlerine yardım ettim ve mutluluk her yerde beni takip etti. Mutluluğu herhangi bir nesneye atfedilemezdi, o, içimdeydi ve beni bir an olsun bırakmadı."

Eğer böylesi ruh halleri baskın hale gelirse ve bu tür huylar evrenselleşirse, şu anki

söylemimiz gibi söylemlere gerek kalmazdı. Hiç bir filozof hayatın yaşamaya değer olduğunu açıkça ispatlamaya çalışmazdı zira bu gerçek kendi kendisini doğrular ve sorun bir cevabın bulunmasıyla değil sorunun ortadan kalmasıyla yok olur.. Fakat bizler iyimser ruh halini evrensel kılabilecek sihirbazlar değiliz ve hayat ile ilgili olarak iyimser ruh halini benimseyenler olduğu gibi kötümser ruh halini benimseyenler de vardır ve bunlar iyimserliğin muhalifi olarak bulunurlar. 'Dairesel cinnet' diye adlandırılan kalıcı bir melankoli safhasının dış görünüşe ait illetlerini keşfedemeyeceğimiz delilik safhası takip eder; ve çoğunlukla eski tıp kitaplarının "huyların karıştırılması" dediği düzensiz değişimlerin neticesi olarak hayat aynı kişide bugün ışığı canlandırırken yarın kasveti canlandırır. Gazetede bahsedilen şakadaki sözlerle söylenecek olursa bu durum, "ciğere bağlıdır." Rousseau'nun hastalıklı yapısı bir değişme geçirir, sonraki kötü günlerinde kendisinin korku ve şüphenin karanlık hayalleriyle ve melankolinin tuzağına düştüğünü görür. Bazı insanlar, tıpkı Walt Whitman'ın karamsarlıktan kurtulamadığı gibi ta doğuştan itibaren mutluluğu yakalayamayan ruhlar ile başlarlar ve onların mesajları Walt Whitman'ın şiirlerinden daha uzun ömürlüdür, -mesela kibar Leopardi'yi; veya 'Kabuslu Gecenin Şehri' -bence bu kitap, sahip olduğu edebi ölçüye layık olduğu şekilde bilinmemektedir, çünkü insanlar bu kitaptan alıntı yapmaya korkuyorlar-. isimli etkileyici kitabın yazarı çağdaşımız James Thomson'u ele alalım. Onların her ikisi de çok kasvetli ve aynı zamanda samimi idiler. Bir yerde şair, geceleyin aydınlatılmamış büyük bir katedraldeki bir vaizi dinlemek için toplanan cemaatı tasvir eder. Vaaz aktarılmak için çok uzun ama şu sözlerle bitiyor,-

"Ey kasvetli hayatın kardeşleri! hayatlarımız o kadar kısa ki;
Bir kaç kısa yıl hepimizin derdine deva olmalı:
Güçlülükle nefes alınan bu yıllara tahammül edebilir miyiz?
Eğer bu zavallı hayata tahammül edemeyecekseniz,
İstediginizde bu hayatı bitirmekte hürsünüz,
Ölümden sonra uyanmanın korkusu olmaksızın!-

"Sesinin org gibi titreşimleri
Koridorların kemerlerinde titrer ve kaybolur;
Mutluluğu öneren notaların özlemi
Bir dua gibi mutsuz ve hassas;

Gölge alemindeki cemaatimiz kıpırdamadan bekledi,
 'İstediginde onu bitirmekte hürsünüz' sözünü düşünerek;

* * * * *

"Gölge alemindeki cemaatimiz kıpırdamadan bekledi,
 İştittığımız mesajda düşünceye dalar gibi
 'İstediginde onu bitirmekte hürsünüz' sözünü düşünerek,
 Belki de diğer dünyayı beklemektedirler;
 Bulutlu bir gökyüzünde şiddetli bir şimşek,
 Çıglıklara ve feryatlara sebep olduğunda:-

"Adam hakikati söylüyor, eyvah! Adam hakikati söylüyor;
 Kabrin ötesinde özel bir hayatımız yok;
 Tanrı yok; Kader ne gazabı ne de merhameti biliyor;
 Hasret çektiğim huzuru burada bulabilir miyim?

"Bütün sonsuzlukta bir şansım var,
 Muazzam insan hayatının bir kaç yıllık dönemi,-
 Zihnin ilerlemesinin şaşaları,
 Hanımlı ve çocuklu evin tatlılığı;

"Şen nükteleri ile sosyal sevinçler;
 Sanatın dünyalarının cazibesi;
 Büyük hayal gücünün parlayan kalbi tarafından
 Aydınlatılmış doğanın parlaklıkları;

"Sadece varoluşun ve sağlıklı oluşun sevinci;
 Kaygısız çocukluk ve ateşli gençlik;
 Çeşitli servetleri kazanan güçlü yetişkinlik,
 Hayat boyu hakikat ile yüceleşen saygın çağ:

"İnsanın yüceltilmiş tüm öncelikleri;
 Eski zamanın anlatılan hatıraları,
 Ardışıklık ve binlerce değişim yoluyla
 Dünyanın büyük planı sabırla takip edilir;

"Bu şans daha önce bana hiç teklif edilmedi;
 Zira sonsuz geçmiş anlamsız ve dilsizdir,
 Bu şans, hiç tekrarlanmayacak artık

Anlamsız, anlamsız benim için sonsuz gelecek.

"Ve bu eşsiz şans, doğumumdan beri beni rahatsız etti,
Doğumumdan beri bir alay, bir kuruntu
Bu yeryüzünde kutsal insan hayatının nefesi
Beni o kadar harab eder ki, anlamsız ölüm için iç geçiririm.

"Hayat şarabım, kin ile karışmış zehirdir,
Gündüzlerim kabus dolu hayallerle geçer,
Benim olan yılları kaybetmekten daha kötüsü;
En büyük kaybım için beni ne teselli eder?

"Rahat olmadığın yerde rahat hakkında konuşma,
Hiç konuşma, sözler kirli şeyleri temizler mi?
Hayatımız bir yalan, ölümümüz kara bir cehennem:
Sukut et ve sus, kederi düşün'

" Kuzey koridorundan gelen bu şiddetli ses,
Hızla ve titreyerek yüksek duvarlı avluya ulaştı,
Bir müddet kimse cevap vermedi,
Zira sözler, bu sözsüz kederlerden ürktü;
Nemli gözlerle ve düşünceli ve eğilmiş başı ile
Sonunda kürsüdeki vaiz şunları söyledi,-

"Kardeşlerim, zavallı kardeşlerim, bu böyledir;
Bu hayat bizim için iyiyi barındırmıyor,
Ama yakında bitecek ve artık hiç olmayacak;
Ve doğumumuzdan önce hakkında bir şey bilmiyorduk
Ve toprağa girdikten sonra da hiçbir şey bilmeyeceğiz
Bu fikirleri düşünüyorum ve onlar beni rahatlatıyor,"

"Hayat, yakında bitecek ve artık hiç olmayacak," "İşte, istediğinde onu bitirmekte hürsün," bu mısralar Thomson'un kalemindeki melankoliden samimi bir şekilde akar ve bu mısralar Thomson gibi dünyanın daimi bir ışık kaynağı değil; sabit bir korku mağarası olduğunu düşünenleri teselli eder. Hayatın yaşamağa *değmediğini* intiharcılar ordusu açıkça

ifade eder. Tıpkı İngiliz ordusunun meşhur akşam topu gibi, bu ordunun toplanma çağrısı da güneş ile dünyayı dolaşır ve asla bitmez. Burada rahat içinde oturan bizler de 'bu şeyleri düşünmeliyiz' zira bizler de bu intiharların bir parçasıyız ve intiharcılar ile ortak hayatı paylaşıyoruz. En ince zihni dürüstlük, sadece bu değil en basit insanlık ve şeref onların durumunu unutmamızı yasaklar.

"Eğer aniden" diyor Mr. Ruskin, "Londra'da bir akşam yemeği partisinin hafifliği ve damak zevklerinin ortasında odanın duvarları aniden ayrılrsa ve açılan boşluktan açlıktan ölen ve sefalete tahammül eden insanlar eğlenen grubun içine karışsalar, ölümün solgunlaştırdığı, muhtaçlığın korkunç hale getirdiği, ümitsizliğin harap ettiği bu insanların her biri misafirlerin önündeki yumuşak halının üzerinde uzansalar -onlara sadece zariflik kırıntıları mı saçılabilir, bu insanlara yoldan geçen birinin baktığı gibi bakarak lütufta bulunmuş olabilir miyiz? Bununla beraber aktüel gerçekler, Lazarus ve Dives'in her birinin gerçek ilişkisi, masa ve hasta-yatağı arasındaki duvarın set çekmesiyle değiştirilmez –sefillik ve neşeyi birbirinden ayıran birkaç metre yüksekliğindeki duvardır.

II.

Konumuza gelecek olursak, farz edelim ki kendimizi hayattaki tek güvencesi "hayatını istediğinde bitirebilirsin" düşüncesi olan bir kimse ile akıl yürütüyoruz. Böylesi bir kardeşimize/kız kardeşimize tekrar yükün altına girmesi için ne gerekçeler ileri sürelim. İntiharı düşünen kimseler ile akıl yürüten sıradan Hıristiyanlar, intiharı düşünenlere (İncil'in) alışageldik şu olumsuz cevabında başka bir şey söyleyemezler "yapma." "Tanrı ölüm ve hayatın sahibidir," derler ve Tanrının bu günahı affedeceğini düşünmek, küfürdür. Fakat bundan daha zengin ve daha olumlu bir şey bulabilir miyiz? kasvetli düşünceler içindeki intihara, bütün zıt görüşlere rağmen hayatın yaşamağa değer olduğunu gösterecek düşünceler bulabilir miyiz? Binlerce intihar vardır, (her yıl intiharların yaklaşık üç bini Amerika'da) ve samimi olarak itiraf ediyorum ki bu intihar edenlerin çoğunluğuna benim önerilerim yetersiz gelir. Bir yerdeki intihar, cinnetin veya ani taşkınlığın tahriki sonucu olduğunda; düşünce böylesi bir tahrikin önüne geçmede acizdir ve bu gibi durumlar,

konuşmanın sonunda size sadece dini sabra yönelmeyi önerebileceğim kötülüğün nihai sırrına aittir. Şimdi söylememe izin verirseniz görevim, pratik olarak dar ve sözlerim sadece düşünen insana özgü metafizik *sonuç (tedium vitae)* ile ilgilidir.

Sizlerin bir çoğu, bütünüyle veya kısmen düşünce mahsulü bir hayata bağlanmışsınızdır. Birçoğunuz felsefe öğrencisisiniz ve nesnelere soyut köklerini incelemenin sebep olduğu şüpheciliği ve gerçek dışılığı şahsen tanıyorsunuz.. Çok fazla sorgulama ve çok az aktif sorumluluk alma, bizi tıpkı sensüalizmde olduğu gibi tabanında kötümserliğin ve hayatla ilgili kabus ve intihar düşüncelerinin yattığı uçurumun kenarına sürükler. Ancak tefekkürden kaynaklanan hastalığın çaresi ise yine tefekkürdür. Hakkında konuşacağım şey de tefekkürden kaynaklanan melankoli ve kötümserliktir (*Weltschmerz*).

Hemen söylememe izin verirseniz, benim nihai teklifim dini inançtan daha müphem bir şey değildir. Delilimin yıkıcılığı, dini inancın kaynaklarını baskı altında tutan görüşleri yıkmaya yöneliktir. Aynı şekilde delilimin yapıcılığı, bu kaynakları normal, doğal bir şekilde ortaya çıkarmak için yapılan planları ışık tutmaktır. Kötümserlik, aslen dini bir hastalıktır. Karamsarlığın çoğunlukla gördüğümüz biçiminde, normal dini bir cevabı olmayan dini bir talepten başka hiçbir şey yoktur.

İmdi bu illetten kurtulmanın, yani nesnelere hakkındaki gece karanlığı görüşünden gün ışığına çıkmanın iki aşaması vardır ve bunları sırasıyla açıklayacağım. İkinci aşama daha bütün ve neşelidir; dini güven ve hayal gücünün kullanımına karşılık gelir. İyi bilindiği gibi, bu hususlarda çok özgür veya hiç de özgür olmayan insanlar vardır. Örneğin, kalpleri ölümsüzlük düşünceleri ile mutlu olan ve böylesi bir görüşe kendilerini inandırmanın inandıramayan insanlar vardır. İkinci gruptaki bu insanlar, hislerine bağlıdırlar ve doğal tecrübeleri ile sınırlıdırlar ve ayrıca onların bir çoğu, “katı gerçeklere” entelektüel bir sadakat duyarlar. Onların bu sadakati, diğer insanlar sadece hislerinin çağrısı ile görünmeyene kolaylıkla yolculuk yaptığında artar. Bununla beraber bu iki sınıf, yoğun şekilde dindar olabilirler. Onlar günahlardan başışlanmayı, affedilmeyi, eşyanın toplam ruhuyla birlikte olmayı ve Tanrının rızasını eşit derecede arzuluyor olabilirler. Zihin, özellikle günümüzde bilim katı gerçekleri gösterdiği için, katı gerçeklere takılıp kalırsa yukarıda bahsedilen bu arzulama, kötümserliğe sebep olabildiği gibi dini güveni ve hayal gücüne daha iyi bir dünya

ilhamı verdiğinde iyimserliğe sebep olur. Kötümserliğin aslen dini bir hastalık olduğunu söylememin sebebi budur. Hayatın bir kabus olduğu görüşü, sayısız organik kaynaklara sahiptir; ancak onun tüm zamanlardaki muazzam düşünce kaynağı, doğa fenomeni ile doğanın arkasında bulunan bir ruhun ifadesi olduğuna inanmak isteyen kalp arasındaki tezattır. Filozofların "doğal teoloji" diye isimlendirdikleri bu arzuyu teskin etmenin bir yoludur; diğer bir yöntemi ise İngiliz edebiyatında çok sayıda bulunan doğa şiirleridir. İmdi, bu iki gruptan ikincisine ait olan hayal gücü haps olmuş olan ve katı gerçekler inanan bir zihni ele alalım. Ayrıca, Tanrıyla birliktelik için güçlü bir arzuya sahip olan ancak doğanın bilimsel düzenini ne teolojik ne de şiirsel olarak inşa edilemeyeceğine inanan bir kimseyi ele alalım. Ortaya çıkan sonuç bir iç uyumsuzluk ve tezattan başka ne olabilir? İmdi, bu iç uyumsuzluk (basitçe uyumsuzluk) şu iki yöntem ile aşılabılır: Ya gerçekleri dini bir şekilde anlama arzusu bitebilir ve yalnız gerçekleri kendi başlarına bırakabiliriz ya da dinî okumamızın devamına başka gerçekleri keşfetmeli veya başka gerçekler olduğuna inanılır. Bu iki teskin yöntemi, tedavinin iki aşamasıdır ve benim bir az önce atıfta bulunduğum kötümserlikten kaçınmanın bu iki seviyesidir. İnanıyorum ki sonuç, bu kötümserliği daha da açık hale getirecektir.

III.

Madem ki doğa ile başlıyoruz, eğer dini arzuya sahipsek, doğal olarak biz Marcus Aurelius'un sözlerini söylemeğe temayül ederiz, "Ey kainat, sen ne istiyorsan ben de onu istiyorum." Kutsal kitaplarımız ve geleneklerimiz bize yerleri ve gökleri yaratan ve yerin ve göğün en iyi biçimde olduğunu gören bir Tanrı'dan haber verir. Bununla beraber, onlar hakkındaki bilgimizin artmasına rağmen yer ve göğün görülebilen yüzeyleri zihni bir birlikteliğe kavuşturamayız. Orada övdüğümüz her bir fenomenin yanı başında zıttı olan bir fenomen bulunur ve bu zıt fenomenler, övdüğümüz fenomenlerin dini etkisine ortadan kaldırırlar. Güzellik ve çirkinlik, aşk ve nefret, hayat ve ölüm ayrılmaz bir ortaklık içinde birlikte bulunurlar. İnsanı seven Tanrı görüşünün yerine, ne seven ne de nefret eden fakat her şeyi birlikte anlamsız bir şekilde kıyamete sürükleyen müthiş bir güç düşüncesi tedricen bizi teslim alır. Bu, hayat hakkındaki dar, kötü, kabus düşüncesidir ve onun kendine has endişe

durumu (*unheimlichkeit*) veya zehirli oluşunun sebebi, birbirlerine uyumlu olmayan iki şeye açıkça inanmamızdır: Bir yandan bütünü canlı bir ruhu olduğu talebi, diğer yanda ise doğanın gidişatı böyle bir ruhun yeterli tezahürü ve ifadesi olduğu şeklindeki inanç. Bize sahip olan, bizi kuşatan ve onunla birleşmemiz gereken bir ruhun varsayılan mevcudiyeti ile böylesi bir ruhun görülebilen dünya tarafından gösterilebilen, hayattaki ölüm paradoksu ile melankoliye sebep olan bulmacanın kaynağı olan ruh düşüncesi birbirleriyle çelişir.

Carlye, 'Sartor Resartus' adlı ölümsüz olan eserinin "Sonsuza kadar Hayır" adlı bölümünde sonucu ifade eder. 'Ben yaşadım' zavallı Teufelsdröckh yazar "devamlı, belirsiz, ızdıraplı korkularla, bilmediğim şeylerden dolayı endişelenerek ve ürkererek; sanki yerdeki ve gökteki her şey bana zarar verecek gibi görünüyordu; sanki yer ve gök azgın bir canavarın ucu bucağı olmayan çenesi ve bende korkuyla yutulmayı bekliyor gibiydim.

Bu, düşünsel melankolinin ilk basamağıdır. Hiçbir vahşi hayvan, böylesi bir melankoliyi yaşayamaz ve dindar olmayan hiçbir kimse de bu melankolinin avı olmaz. Melankoli, hayvan tecrübesinin zorunlu bir sonucu değil; hedefine ulaşmamış dini taleplerin hasta titremeleridir. Eğer Teufelsdröckh, genel kaosun ve bu dünyadaki tecrübenin çilelerine duyulan sınırsız inanç ile yakılığın kurbanı olmasaydı, bunlardan kurtulabilirdi. Eğer Teufelsdröckh, dünyadaki kaosun ve çilelerin bir bütün olmayıp; ayrı ayrı parçalar olduğunu düşünse, acı kısımlardan sakınıp, tatlı olanları benimsese ve uygun durumlarda, hava nasıl olursa olsun kolay bir amaca yönelebilseydi, boşuna feryat etmezdi. Bu dünyadaki illetler karşısında 'Aldırmıyorum' şeklindeki bir hafiflik hali, çok tesirli ve pratik uyuşturucudur. Ama, hayır! Teufelsdröckh'de ve bizim derinliklerimizdeki bir ses bize eşyalarda sadakat duymamız gereken bir ruh olduğunu ve bu ruhun uğrunda ciddi bir haleti ruhiye içinde olmamız gerektiğini söyler. Ve böylece iç ateş ve ahenksizlik devam eder. Çünkü görünen yüzeyleriyle doğa böylesi bir ruhu göstermez ve doğadaki gerçeklerin ötesinde araştırmamızın şu anki safhasında oluruz. Bu safhada doğaya bakarak onda işaretler bulmayı düşünemeyiz..

İmdi, açıkça ve samimi olarak çekinmeden şunu itiraf ediyorum ki bu gerçek ve hakiki uyumsuzluk, naif ve basit bir şekilde farz edilen doğal dinin kaçınılmaz iflasına sebep olur. Zaman zaman Leibnizciler, başlarındaki korkunç peruklarıyla Teodise'yi yazmış ve yürürlükteki kilisenin ahırda beslenmiş görevlileri kalpteki kapakçıklar ve yuvarlak kalça

mafsalının etrafındaki bağı ile "Dünyanın ahlakî ve akıllı kurucusu"nun varlığını ispat ettikleri olmuştur. Ama bu devirler geçti; ve on dokuzuncu yüzyılı yaşayan biz, evrimci teoriler ve mekanikçi felsefeler sayesinde doğayı öylesine layıkıyla tanıyoruz ki, tüm karakteri doğa tarafından yeterince ifade edilebilen bir Tanrı'ya kayıtsız şartsız inanıyoruz. Doğrusu, iyilik ve görev hakkındaki bildiğimiz her şey doğadan kaynaklanır. Bununla beraber, kötülük hakkındaki bildiğimiz her şeyin kaynağı yine doğadır. Görülebilen doğa, tümüyle yoğrulabilen ve kayıtsız olabilir, -buna ahlaki bir kainat değil ahlaki kainatlar diyebiliriz. Böylesi bir fahişeye hiç bir sadakat borçlu değiliz; onunla hiç bir ahlaki birliktelik kuramayız; ve biz, onun pek çok kısmıyla ilgilenmede özgürüz; istersek itaat eder, istersek parçalarız ve özel gayelerimize yardım edecek özellikleriyle uyuşmaktan başka, hiç bir kanuna uymayız. Eğer kainatın ilahi bir Ruhu olsaydı, bildiğimiz kadarıyla doğa, bu ruhun insana söyleyeceği *nihai söz* olmaz. Ya doğada gösterilmeyen bir Ruh var ya da doğa bu ruhu yeterince iyi gösteremiyor ve (tüm yüce dinlerin varsaydığı gibi) görülebilen doğa veya bu dünya dediğimiz şey, bütün anlamı diğer görünmeyende veya *diğer* dünyada bulunan bir örtü veya maskedir.

Bu yüzden, genel itibarıyla doğacı batıl inançların ve doğanın tanrısına olan kulluğun eğitilmiş zihindeki hakimiyetini kaybetmeye başlamasını bu dünyayı bir kazanım kabul ediyorum (bazı şiirlerde bunun acı bir kayıp olduğu ifade edilse de.) Gerçekte, eğer çekinmeden kendi fikirlerimi söyleyecek olursam, (belli kulaklara ilk defa zındıkça görünmesine rağmen) kainatla sağlıklı nihai ilişkilere başlamanın yolu, böylesi bir Tanrının mevcut olduğu fikrine isyan etmekten geçer. Böylesi bir isyanı, Carlyle'den alıntı yaptığımız bölümde görebilir:-

" Niçin bir ödleğ gibi mırıldanır ve inlersin, korkudan çömelir titrerisin? Alçak iki ayaklı!.... Yüreğın yok mu; ne olursa olsun acı çekmiyor musun; ve özgürlüğün çocuğı olarak, toplumdandan atılmış biri olmana rağmen, Tophet, seni tüketirken sen onu ayaklarının altında ezemez misin? Bırak gelsin; onunla ben karşılaşacağım ve ona meydan okuyacağım! ' Ve ben böyle düşünürken bir ateş dalgası ruhumu sardı ve bendeki aşağılık Korkudan ebediyen silkindim. . .

Böylece, *Sonsuza kadar Hayır* varoluşumun ve benim derinliklerinde çınladı; ve o zaman tüm benim ayağı kalktı ve tüm benim Tanrının yarattığı asli yücelikte ayağı

kalktı ve Protestosunu dile getirdi. Hayatımdaki en önemli iş olan böylesi bir protesto, psikolojik açıdan Öfke ve Meydan Okuma şeklinde isimlendirilebilir. *Sonsuza kadar Hayır* dedi ki; "Bak, sen babasızsın, toplumdan atılmışsın ve Kainat benimdir; ve buna tüm Benliğim cevap verdi: 'Ben senin değilim ve hürüm, ebediyen senden nefret ederim' Teufelsdröckh-Carlyle şöyle söylüyor: "o saatten sonra, adam olmaya başladım."

Aynı şekilde zavallı arkadaşımız James Thomson da benzer şekilde yazıyor:-

"Bu kederli yerde en perişan kimdir?
Sanırım benim; ama ben
O olmaktansa, sefil ben olmayı daha çok isterim,
O, kendi ayıbı için böylesi yaratıklar yaptı.

En aşağılık şey Senden daha kötüdür.
O varlığını Tanrıdan ve Rab'den alır,
O, tüm keder ve günahın Yaratıcıdır, O, iğrenilen,
Bedbaht ve affedilmez olandır ! yemin ederim ki

Tüm gücün, Sarılmış ve sarılmamış değildir,
Tüm tapınaklar senin kutsallığın için yapıldı
Böylesi bir dünyada böyle insanlar yaratmış olmanın
İğrenç günahını üstlenebilir miyim?"

Biz bu cemiyette ataları Kalvinizmin Tanrı'sına olan inançtan kurtulduklarına sevinen insanlar ile aşınayız. Bu Tanrı, cennet bahçesini ve yılanı yaratmış ve cehennem ateşine kimin atılacağını önceden tayin etmiştir. Bu insanlardan bir kısmı, kulluk edecek daha insancıl Tanrı bulmuş, diğerleri ise dinden bütünüyle yüz çevirmişlerdir. Fakat eminiz ki hepsi de böylesi imkansız bir puta saygı göstermenin ve ibadet etmeden kurtulmuş olmalarının yanlış düşüncesi onların ruhuna müthiş bir mutluluk vermiştir. Şimdi doğanın ruhunu bir put

yapmak, ve ona ibadet de yanlış düşünceye sebep olur; ve hem dindar hem de bilimselci olan ruhlarda sofistike felsefi melankoliye sebep olur. Bu melankoliden kaçışın ilk, doğal adımı da putun ret edilışıdır; putun yıkılışıyla, geriye hangi olumlu neşe kalırsa kalsın inleme ve korku hali de geçmiş olur. Kötülük, basitçe böyle kabul edildiğinde insanlar, küçük işler yaparlar zira kötülükle ilişkileri sadece amelidir. Kötülük, artık hayali olarak düşünülmediğinde, zihin kötülüğün örneklerine tek başına hücum edince ve onun 'bir ve tek Güç'den kaynaklanmadığını düşündüğünde, o, tüm korkutucu ve şaşırtıcı anlamını kaybeder.

Burada, tektanrıci hurafelerden kurtulma basamağındayız ve olası intihar, hayatın değeri ile ilgili soruya ümit verici cevaplar alabilir. Pek çok insanda metafizik sonsuz sorumluluk yükü sarsıldığında, bu duruma sağlıklı bir şekilde cevap veren içgüdüsel, canlılık kaynakları vardır. İstedığında hayattan ayrılabilme ve böyle yapmak, küfür veya canavarlık değil; engin iç rahatlığıdır. İntihar düşüncesi, şimdiden sonra suçlu bir meydan okuma ve takıntı değildir.

"Bu küçük hayat hepimizin tahammül ettiği hayattır;
Kabrin en kutsal selamet olduğu da kesindir,-"

diyen Thomson; "Bu düşüncelere dalıyorum ve onlar beni rahatlatır." sözünü ekler. Bu arada, yarınki gazetelerde hangi haberler olacağını, postacının ne getireceğini görmek için her zaman, yirmi dört saat daha bekleyebiliriz.

Ama kötümser eğilimde bile bu hayatî tecessüsten daha derin güçler uyanabilir; zira aşk ve gıpta dürtülerinin öldüğü yerde, nefret ve kavga güdülerini taleplere uygun şekilde cevap vermeye devam edecektir. Çok derinden hissettiğimiz bu kötülük, atmaya çalıştığımız bir şeydir; zira onun kaynakları arkalarında bir 'Ruh' veya 'Öz' olmadığı için sonludur ve bu kaynaklarla başa çıkabiliriz. Gerçektende, zorluk ve ızdırapların hayat aşkını dindirmedikleri gerçektir; aksine onlar hayatın lezzetini artırır. Melankolinin hakim kaynağı, dolgunluktur. İhtiyaç ve çaba bizi heyecanlandıran ve ilham eden şeylerdir; boşluğu getiren şey, zafer saatimizdir. İncilimizdeki kötümser ifadeler, tutsak olan Yahudilerin esaretinden değil, Süleyman'ın yüceliğinin anlatıldığı bölümlerde bulunur.

Bonaparte'in ordularının ayakları altında çığnenen Almanya, belki de dünyada görülen en iyimser ve en idealist edebi eserleri üretmişlerdir; ve bugünkü Fransa'da gördüğümüz kötümserlik ise, 1871'de Fransız milyardlarının dağıtılmasından sonra ortaya çıkmıştır. Kendi ırkımızın tarihi ise, hastalıklara karşı savaştan doğan neşenin uzun bir yorumudur. Veya insanın hangi güçlülere tahammül edebileceğinin örneği olarak hakkında son zamanlarda bir şeyler okuduğun Waldensess'e bakalım. 1485'de Papa 8. Masum (Innocent) onların öldürülmesini emretti. Bu fermana göre, Waldenlere karşı savaşanlar tüm dini acı ve cezalardan bağışlanacaklar, yeminlerinden kurtulacaklar, gayri meşru yoldan kazandıkları tüm mülklere kanuni sahipleri olarak tanınacaklar ve sapkınlar tarafından öldürülenlerin günahları da affedilecekti.

"Piedmont'da bazı kardeşlerimizin idam edilmediği hiçbir kasaba yoktur" diye yazar bir Vaudois'li yazar, Jordan Terbano Susa'da; Hippolite Rossiero'da Turin'de; seksenlik Michael Goneto Sarcena'da diri diri yakıldı; Vilermin Ambresio, Col di Meano'da asıldı; Fennestrelı Hugo Chiamb, Turin'de bağırsakları çıkarılarak öldürüldü; Bobbio'lu Peter Geymarili, Lucerna'da aynı şekilde bağırsakları çıkarılarak öldürüldü; ve vahşi bir kedi üzerine atılarak bağırsaklarının yerine kondu; Maria Romana, Rocca Patia'da diri diri gömüldü; Magdalena Fauno, San Giovanni'de aynı akıbete uğradı; Susanna Michelini elleri ve ayakları bağlanıp Sarcena'da kar altında ölüme terk edildi; Bartelemeo Fache süngü ile delik deşik edildi, yaralarına sönmemiş kireç dökerek acı içinde Fenile'de öldü; Daniel Michelini Tanrıya dua ettiği için Bobbo'da dilini koparttı; James Baridari, çiviler ile parmakları, burun delikleri, dudakları ve tüm vücuduna açılan deliklere sokulan sülfürlü kibritlerin yakılması sonucu öldü; Daniel Rovelli'nin ağzına barut doldurdular, daha sonra tutuşturuldu ve başı parçalara ayrıldı; Sara Rostignol, göğüsünden bacaklarına kadar yarıldı daha sonra Eyrat ve Lucerna arasında yolda ölüme terk edildi; Anna Charbonnier, kazığa oturtuldu ve San Giovanni'den La Torre'ye kadar kargı ile taşındı."¹

Buna benzer daha neler! 1630'da veba Vaudois nüfusunun yarısını silip süpürdü, buna on yedi papazın on beşi de dahildi. Ölen papazların yerlerine Geneva ve Dauphiny'den gelen papazlar aldı, bu yüzden ve tüm Vaudois halkı ibadetlerini yapabilmek için Fransızca öğrendi. Vaudois'in nüfüsü sonu gelmeyen zulümler sebebiyle yirmi beş binden dört bine düştü. 1686 da Savoy Dükü, dinlerinden dönmeyen veya ülkelerini terk etmek istemeyen üç bin insanın öldürülmesi emrini verdi. Reddedenler, Fransız ve Piedmonte orduları ile

¹ George E. Waring'in "Tyrol" üzerine olan kitabından aktarıldı.: A. Berard: Les Vaudois, Lyon; Stroock,1892 adlı kitabıyla karşılaştırmız.

savaştılar. Seksen kişi kalıncaya kadar savaştılar, sonra boyun eğdiler ve grup halinde İsviçre ye gönderildiler. Fakat 1689'da Portakal William tarafından teşvik edilen ve bir papaz yüzbaşının liderliğinde sekiz yüz, dokuz yüz kişi eski yurtlarını ele geçirmek için geri döndüler. Savaşarak Bobi'ye kadar geldiler ve ilk yılın sonunda sayıları dört yüze düştü, kendilerine karşı gönderilen tüm güçlerle savaştılar. Nihayet Savoy Dükü, terk edilmenin verdiği nefretle Louis XIV ile arasındaki ittifakı bozunca Vaudois'lere sınırlı özgürlük verdi. Vaudois halkı, o günden bugüne verimsiz Alp vadilerinde çoğaldılar.

Bu acılar ile kıyaslandığında acılarımız ve kederlerimiz nedir ki? Böylesi olumsuzluklara rağmen inatla sürdürülen bir savaşın anlatılması, acaba bizdeki karanlığın küçük güçlerine -makine, politikacılar, çapulcular ve geri kalanları- karşı azim verir mi? Her ne getirirse getirsin hayat yaşamağa değerdir, keşke böylesi mücadeleler başarılı sonlara taşınsaydı ve tiranların boğazları insanların ökçeleri altında kalsaydı. O halde dünyayı çeşitli ve doğayı da ahlak dışı gören olası intiharcıya, beklemesini ve savaşın kendindeki kısmının bitişini görmesini tavsiye edebiliriz. Bu tavsiyeyi, onun kalbini hasta eden tüm kötülükler namına yapabiliriz. Bu şartlar altında ondan istediğiniz yaşamağa devam etmeye razı oluşu, dini korkutucu olarak gösterenlerin tavsiye ettiği gibi yanlış düşünceli bir teslimiyet değildir. Bu teslimiyet, despot bir Tanrının elini yalamaya da benzemez. Aksine bu, insanlık ve gurur üstüne kurulan bir teslimiyettir. Sizin olası intiharcınız, kendisindeki kötülüğü tedavi ettirmede müddetçe soyut ve genel kötülükle ilgili herhangi bir endişesi olmaz. Sizin dünyadaki genel kötülük olgusuna itaat talebiniz, ona olan açık sadakatiniz burada *hiçbir anlam ifade etmez*. Fakat, yaygın haldeki kötülüğün sizin şahsi kötülükleriniz tasfiye edilinceye kadar sizi alakadar etmez. Kötülüğün yaygın olduğu inancı, detayları uygun olarak tasarlanmış böylesi meydan okuma, normal iç güdüleri çürümemiş insanlar tarafından kabul edilmesi gereken bir meydan okumadır ve sizin düşünceli olası intiharcınız, bu meydan okuma karşısında yenilenen bazı ilgileri ile tekrar hayat ile yüzleşebilir. Bu şeref duygusu, derine nüfuz eden bir duygudur. Sözelimi, sen ve ben kaç masum hayvanın sığır arabalarına koşulmasını ve boğazlanmasını ve hayatlarını bizim semirmemiz için harcadıklarını düşündüğümüzde, burada rahat içinde oturup bu tartışmayı yapmak, evrenle olan ilişkimize daha ciddi bir hava verir. Genç bir Amherst filozof (şimdi hayatta olmayan Xenos Clark,) bir zamanlar şöyle yazmıştı: "Böylesi şartlarla mutlu bir hayatı kabul etmek, onur hususunu da

ihativa etmez mi? Hayatımızın üzerine inşa edildiği diğer yaşamlara karşılık olarak, biz de bazı cefalar çekmek ve kendimizi inkar eden bazı hizmetlerde bulunmak zorunda değil miyiz?. Eğer normal bir kalbe sahip isek bu sorunun tek bir cevabı vardır.”

Bu yüzden, dine ve onun pozitif hediyelerine borçlu olmadıkları hususunda kararlı olup kuruntularından kurtulmak için tüm metafiziği terk eden insanlara, yalın merak güdüsü, kavgacılık ve onurun saf natüralistik temeller üzerine inşa ettiği hayat, yaşamaya değerli görünür. Bazılarınızın buna zavallı bir aşama diyebilirsiniz, fakat en azından onun onurlu bir aşama olduğunu kabul etmelisiniz; ve hiç kimse, doğanın bahşettiği en iyi nimet olan ve dinin de son tahlilde kendine has bir üslupla hitap ettiği bu iç güdüler hakkında kötü konuşmamalıdır.

IV.

Ve imdi, bu meseleye dinin ne dediğine bakalım. Münazaramın can alıcı noktasına geliyorum. Din, insanlık tarihinde bir çok manaya gelmiştir; fakat şimdiden sonra onu tabiat üstü güç olarak kullanacağım; dünyadaki tecrübeyi oluşturan doğadaki sözde düzenin anlamına gelen bu kelime, tüm evrenin sadece bir kısmıdır ve görünen dünyadan hakkında olumlu hiçbir şey bilmediğimiz görünmeyen dünyaya yayılır. Dolayısıyla görünmeyen ve görünen dünya arasındaki ilişki, bizim dünyevi hayatımızın hakiki anlamını oluşturur. Bana göre bir insanın dinî inancı (doktrinin içerdiği özel konular ne olursa olsun) aslında doğal nizamın bilmecelelerinin çözümünün bulunabileceği bir çeşit görünmeyen düzenin varlığına inanma anlamına gelir. Gelişmiş dinlerde doğal dünya, daha hakiki ve ebedi dünyanın yapı iskelesi ve girişi olarak kabul edilir ve eğitimin, kurtuluşun, yargılanmanın bir alanı olarak kabul edilir. Bu dinlerde bir kişi ebedi hayata girmeden önce doğal hayatta bir şekilde ölmelidir. Güneşin doğduğu, ayın battığı yer olan bu rüzgar ve suyun bu fiziki mutlak ve suretle İlahi olarak takdir edilip, tesisi edilmiş bir şey olduğu görüşünü, en ilkel Yahudilerin dininde olduğu gibi eski dinlerde de bulabileceğimiz bir görüştür. (İyi niyetleri ile şairler ve bilim adamlarının kulaklarımıza uygun gelecek şekilde sürekli olarak gözden geçirip

yayınlamalarına rağmen hala ilkel olan) bu doğal din, biraz önce de dediğim gibi, çoğalan ve aralarında benim de bulunduğum sayıları gün geçtikçe artan insanlara göre iflas etmiş bir tanımdır. Böylesi insanlara göre doğadaki fiziki düzen, herhangi bir ahenkli manevi amacı göstermez. Chaune Wright'ın dediği gibi, sonsuz şekilde yapan ve bozan sadece *havadır*.

İmdi, kalan kısa süre içinde, fiziki düzenin sadece kısmi bir düzen olduğuna inanma hakkımız olduğunu ve varlığına inandığımız görünmeyen manevi bir düzenle bu düzeni bütünlemek hakkına sahip olduğunuzu düşünmenizi istiyorum. Çünkü, bu sayede hayat yaşamaya değer görünebilir. Ama böylesi bir inanç, bazılarıma kasvetli bir mistiklik veya berbat bir şekilde bilime aykırılık olarak görünebilir. Öncelikle olarak bilimin bu davranışımıza karşı çıkacağını düşünenlerin vetosunu zayıflatacak bir iki kelime söylemeliyim.

İnsan doğanında, sadece aktüel somut olguları kabul edebilen tabiatçılık ve materyalizm doğuştan vardır. Bu çeşit bir zihne göre bilim olarak adlandırılan şey, bir puttur. 'Bilim adamı' kelimesine duyulan hayranlık, kendini bilime adayanları tanıyabilmemize yarayan işaretlerden biridir ve o kimsenin inanmadığı hangi bir fikri kısa yoldan öldürme yöntemi ise o fikri "bilimsel değil" şeklinde tanımlamasıdır. Herhangi bir fikri öldürmenin hiçbir mazeretinin olmayacağını kabul edilmeliyiz.. Bilim son üç yüz yılda muhteşem ilerlemeler gerçekleştirdi ve hem genel hem de ayrıntılarda doğa hakkındaki bilgimizi müthiş şekilde arttırmıştır; ayrıca bilim adamları öyle bir saygı duyulacak bir fazilete sahip bir sınıf olduklarını göstermişlerdir ki kendisini bilime adayanların bu uğurda başlarını kaybettiklerini duymak bile şaşırtıcı değildir. Aynı şekilde, birden çok öğretmenden bu evrendeki bir temel hakikat anlayışlarının bilim tarafından bulunduğunu ve gelecekte yapılacak tek şeyin resimdeki detayları doldurmak olduğunu duydum. Fakat, gerçek şartlar hakkındaki kısa bir tefekkür bile böylesi düşüncelerin nasıl kaba olduğunu göstermeye yeterlidir. Böylesi görüşler, bilimsel hayal gücünden öylesi yoksundurlar ki bilimin herhangi bir kısmını aktif olarak geliştiren birinin böylesi ham bir hata yapabileceğini görmek zordur. Neslimizde ne kadar çok, mutlak olarak yeni bilim anlayışının ortaya çıktığını, ne kadar çok problemin çözüme kavuşturulduğunu düşünün! Daha sonra bilimin kısa kariyerine bakın. Bilim, üç yüz yıl önce değil de Galileo ile başladı. Galileo'dan sonra dört düşünür, kendi zamanlarında başarılı

keşiflerden haleflerini haberdar ederek bilimin meşalesini bize ellerimize ulaştırmışlardır. Ayrıca, buradakinden daha küçük bir dinleyici kitlesi, herkesin kendi nesli hakkında konuştuğu dinleyici kitlesi, bizi insan türlerinin karanlık bilinmeyenine, insanların hikayesini anlatmaya yarayan belge ve abidenin olmadığı günler götürür. Bunun gibi bir gecede oluşan bilgi, evreni yeterince anlayabildiğimizde onun gerçekten neyi ispatladığının en küçük ayrıntılarından daha fazla şeyi temsil eder. Hayır, bilimimiz bir damla, cehaletimiz ise bir denizdir. En azından şu kesindir ki, mevcut doğal bilgilerimizle tanıdığımız dünya, şu an ikamet özellikleri hakkında herhangi bir olumlu fikre sahip olamadığımız daha büyük bir dünya tarafında kuşatılmıştır.

Elbette agnostik pozitivizm, bu ilkeyi en samimi kavramlar içinde teorik olarak kabul eder fakat ondan herhangi bir pratik fayda sağlayamayacağımız hususunda ısrar eder. Bu doktrine göre rüyalar görmeye veya kainatın görünmeyen parçası hakkında herhangi bir varsayımda bulunmaya hakkımız yoktur. Çünkü böyle yapmamızın sebebi, yüce ilgiler diye adlandırdığımız faydalarımızdır. Biz, inançlarımız için daima duyuşal hakikatleri beklemeliyiz; ve böyle bir hakikatin bulunamadığı durumlarda herhangi bir tür hipotez oluşturmamalıyız. Bu *soyutlukta* yeterince güven verici bir konumdur. Eğer bir düşünür görünmeyen dünyanın içerdiklerine göre yaşaması için bilinmeyende hayatî bir ihtiyaç veya bir dayanak bulamazsa, felsefi bir tarafsızlık ve şu ya da bu şekilde öbür dünyaya veya bir dine inanmama onun için en akıllı bir davranıştır. Fakat, maalesef bir alternatif ile aramızdaki ilişkinin pratik ve hayati olduğu bir durumda tarafsızlık sadece içsel olarak zor değil aynı zamanda dışsal olarak da gerçekleştirilemeyen bir tutumdur. Çünkü, psikologların dediği gibi inanç ve şüphe, canlı tavırlarımızdır ve bizim icra etmemiz gereken tutumlardır. Sözelimi, belli bir şeye inanmayı reddetmek veya ondan şüphe duymak için kullanabileceğimiz tek yöntem, o şey yok imiş gibi davranmaya devam etmektir. Eğer ben odanın soğuduğuna inanmayı reddediyorsam, pencereleri açık bırakırım ve sanki oda hala sıcakmış gibi sobayı yakmam. Eğer itimada layık oluşundan şüphe edersem, sana hiçbir sırrımı açmam. Zira bu sırları açmama da değmezsin. Eğer, evimi sigorta ettirme gereğinden şüphe edersem, bunda şüphe edersem evimi sigorta ettirmeme. Aynı şekilde dünyanın ilahi olduğuna inanamıyorsam, bu tavrımı dünyanın ilahi olmadığına inandığımı gösterecek şekilde davranarak ifade ederim. Bu takdirde, belli bazı kritik durumlarda dünyanın ilahi olmadığına inandığımı ya da dindar

olmayan bir şekilde davranırım. Bildiğiniz gibi hayatın bazı kaçınılmaz durumlarında eylemsizlik, bir tür eylem olarak kabul edilir ve bir şeyden yana olmamak o şeye karşı olmaktır. Böylesi durumlarda katı ve istikrarlı tarafsızlık elde edilemez bir durumdur.

Yine de bizi inanmaya sevk edecek içsel ilgilerimizin kaynağı olan tarafsız olma görevi, en gülünç emirlerden biri değil midir? İç ilgilerimizin gizli dünyanın içerdiği güçlerle gerçek ilişkisi yoktur demek, saf dogmatik budalalık demek değil midir? Diğer durumlarda içsel ilgiler üzerine inşa edilen kehanetler, yeterince peygamberi değil midir? Bilimi ele alalım! Eğer bizde ideal mantıki ve matematiksel uyumu arayan güçlü iç taleplerimiz olmasaydı, böylesi uyumları kaba doğal dünyadaki yarıklar ve çatlaklar arasında gizlenmiş olduğunu ispatlayamazdık. Eğer, kan ter içinde içsel bir ihtiyacımızı gidermeye çalışmasaydık, önceden keşfedilmemiş ne bir bilim kanunu tesisi edebilir ne de bir olguyu ispatlayabilirdik. Böylesi ihtiyaçların nerden geldiğini bilmiyoruz ve biyolojik psikoloji şimdiye kadar bu ihtiyaçları Darwin'in 'tesadüfi değişkenleri' ile birlikte sınıflamıştır. Fakat, doğal dünyanın kendinden daha manevi ve ebedi bir şeyin işareti olduğuna inanmanın iç ihtiyacı, tıpkı profesyonel, bilimsel bir kafadaki tek düze sebep kanunlarına duyulan iç ihtiyaç gibi güçlü ve baskındır. Bir çok neslin zahmetli çalışmaları bilimsel kafanın kehanetlere ihtiyaç duyduğunu göstermiştir. Niçin inançlı bir kafa da kehanetlere ihtiyaç duymasın? Ve eğer görünen evren ihtiyaçlarımızı tatmin etmezse, bu görünen alem niçin görünmeyen bir evrenin işareti olamaz? Kısaca dini taleplerimize inanmaktan alıkoyan hangi otoritedir? Bilimin böylesi bir otorite olmadığı kesindir , çünkü o sadece neyin var olduğunu veya olmadığını söyler ve (herkesin dile getirmekte özgür olduğu) "zorlayıcı, duyuşal hakikat olmadan inanmayacaksınız" şeklindeki agnostik düşünce belli bir tür kesin hakikate duyulan şahsi bir arzunun dile getirilmesidir.

İmdi, dini taleplerimize güvenmekten bahsederken, güven kelimesi ile neyi kastediyorum. Bu kelime, görünmeyen bir dünyayı ayrıntılı olarak tanımlama ve inançları farklı olanları aforoz etme yetkisi verir mi? Tabi ki hayır! İnanç yeteneklerimiz, öncelikle sapkınlıkları ve dindarlıkları belirlemek üzere verilmemiştir; inanç yeteneklerimiz, onlara göre davranmak için verilmiştir. Aynı şekilde dini taleplerimize güven, ilk olarak onların ışığında yaşamak ve önerdikleri görünmeyen dünya gerçekmiş gibi davranmak anlamına gelir.

Doğrusu, insanın tek bir dogması ve tanımı olmayan bir tür inancın yardımı ile yaşadığı ve öldüğü insan doğası ile ilgili bir gerçektir. Bu doğal düzenin nihai olmayıp, yalın bir işaret ya da görünüş olduğu ve içindeki ebedi olan manevi güçlerin son sözü söyleyecekleri çok katlı bir evrenin harici bir aşaması olduğu şeklindeki bu yalın güven, doğal düzlemdeki şartların ima ettiği karşıt varsayımlara rağmen, böylesi insanlara hayatın yaşamağa değer olduklarını düşünmeleri için yeterlidir. Bununla beraber müphem olduğu için bu iç güveni yıkarsanız, bu insanların varoluşun ışığını bir çırpıda söndürmüş olursunuz. Çoğunlukla böylesi durumlarda hayata vahşi gözlerle bakan intihar halet-i ruhiyesi ortaya çıkacaktır.

O halde bu durumu kendimize uygulayalım. Eğer, cesaretimiz ve sabrımızın bu hayatla bitecek ve görünmeyen manevi bir dünyada meyve vereceğinden emin isek, muhtemelen, buradaki herkese en kötü hayat bile yaşamağa değer görünecektir. Fakat bundan emin değilsek, böylesi bir dünyaya duyulan yalın inanç, bir aptalın cenneti ve acemi ülkesi veya bizim inanmakta özgür olduğumuz canlı bir tavır mıdır? Peki, riski göze olarak mümkün olmayan ve kendi adına mukayeseler yapabilen herhangi bir şeye inanmakta özgürüz.. Fiziki dünyanın ve idealizmi ispatlama amacıyla bir araya gelen çok sayıdaki argümanın mutlak olmayışı; ve tüm fiziki hayatımızın manevi bir atmosfere ve organlarla kavrayamayacağımız manevi boyuta girmesi, hayatımızdaki evcil hayvanlarla yaptığımız analogide canlı bir şekilde ima edilir. Sözelimi, köpekler hayatımızın içindedir ama hayatımızın bir parçası değildir. Onlar saatlerce, içsel anlamını herhangi bir işlemle kendi zihinlerinin anlayamayacağı bir çok harici olaya şahit olurlar,- ki bu olaylarda da sık sık baş rol oynarlar. Örnek verecek olursam, benim teriyerim* kendisini sınırlendiren bir çocuğu ısırır ve çocuğun babası, zararın karşılanmasını ister. Köpek bu müzakerelerin her safhasında bulunabilir ve tüm bunların ne anlama geldiğini bilmeksizin ve kendisiyle ne alakası olduğunu bilmeksizin paranın ödendiğini görebilir; doğal köpek hayatı içinde de bunu asla bilemez. Veya tıp öğrenciliğim sırasında beni oldukça etkileyen bir başka örneği ele alalım. Laboratuarda deney amacıyla ameliyat edilen zavallı bir köpeği düşünün; masaya kayışlarla bağlanmış cerrahlara feryat ediyor ve onun karanlık bilinci ise kelimenin tama anlamıyla bir tür cehennemdedir. Köpek, tüm bu olaylarda tek bir kurtarıcı ışık göremez; zira bu şeytansı görünüşteki olayların tümü

* Köpek türü

çoğunlukla insanlarca kontrol edilir. Eğer zavallı köpeğin kapkara zihni bu niyetleri görebilseydi, ondaki tüm kahramanlık duyguları dini bir rıza gösterirdi. Gerçekte insan ve hayvanın gelecekteki acılarının tesellisi olacak iyileştirici hakikat bulunmaya çalışılmalıdır. Köpeğin deney amacıyla ameliyat edilmesi tam anlamıyla bir kurtuluş süreci olabilir. Masada sırt üstü yatan köpek, herhangi bir müreffeh köpek yaşamının kabul etmeyeceği, paha biçilemez değerdeki bir işlevi icra ediyor olabilir. Ancak bütün bu icraatın bir kısmından köpek, mutlak bir şekilde farkında olmayacaktır.

İmdi, bundan insan hayatına dönelim. Köpeğin hayatında, dünyanın ona görünmez olduğunu gördük biz her iki dünyada da yaşıyoruz. İnsan hayatında, sadece kendi dünyamızı ve kendi dünyamızdaki köpeğin hayatını görmemize rağmen tıpkı dünyamızın köpeğin dünyasına görünmediği gibi dünyamızı ve köpeğin dünyasını kuşatan daha büyük bir dünya vardır. Diğer dünyaya inanmamız, bu dünyadaki hayatımızda icra etmek zorunda olduğumuz en asli görevlerden biri *olabilir*. Fakat, *olabilir! olabilir!* diye bir pozitivistin aşağılar bir şekilde haykırdığını duyabiliriz; "bilimsel bir hayatın olabilirler için ne faydası vardır?" Öyleyse cevaplıyorum, 'bilim' bizatihi olabilirlerle ilgilidir ve insan hayatı tümüyle olabilirle ilgilidir. İnsan, bir anlamı ve üretici olduğu için onun tüm hayati işlevinin olabilirlerle alakalı olduğu söylenebilir. Olabilire dayanmayan hiçbir zafer kazanılamaz, hiçbir iman veya cesaret eylemi gerçekleşmez. Yanlış olma ihtimali olmayan hiçbir ibadet, bir cömertlik davranışı, bir bilimsel keşif, deney veya ders kitabı olamaz.. Bir saatten diğerine kadar yaşayabilmemizin tek yöntemi kendimizi riske atmaktır ve çoğunlukla inancımız, *sonuçların doğru çıkmasını sağlayacak* kesin olmayan tek sonuçtur. Mesela farz edin ki bir dağa tırmanıyorsunuz ve tek kurtuluş yolunun müthiş bir sıçrama olduğu bir konuma geldiniz. Eğer bunu yapabilecek inancınız varsa, ayaklarınız bunu başarabilmek için gerilir. Ama kendinize güvenmez ve bilim adamlarının *olabilirler* hususunda söylediği tatlı şeyleri düşünürseniz ve uzun süre tereddüt ederseniz, öyle ki ayakların gerginliği gider, titremeğe başlar ve ümitsizlik içine düşerseniz uçuruma düşerseniz. Böyle bir durumda (ve çoğu zaman bu durum gerçekleşir) cesaretin ve aklın bir kısmı, sadece *ihtiyaçlarımıza uygun olana inanmaktır*. Çünkü böyle bir inanç, ihtiyacı giderir. Eğer inanmayı reddederseniz gerçekten haklı çıkacaksınız, çünkü kaçınılmaz bir şekilde öleceksiniz. Ama inanırsanız, tekrar haklı çıkacaksınız, zira kendinizi kurtaracaksınız. İnancınız veya inançsızlığınız ile iki muhtemel evrenden birini ya da diğerini

haklı çıkarabilirsiniz. Bu örnekte siz harekete geçmeden önce her iki evren de sadece *olabilirlerdir*.

Şimdi, bana göre hayatın yaşamağa değer olup-olmadığı meselesi mantıken buna benzer şartlara bağlıdır. Gerçekten de hayatın yaşamağa değer olup-olmadığı, *ciğerinize* bağlıdır. Eğer siz kabus görüşüne teslim olur ve intiharınızla kötülük binasını taçlandırırsanız, tamamıyla kara bir tablo çizersiniz. Davranışlarınızla tamamlanan kötümserlik, hayatta olduğunuz müddetçe şüphesiz bir gerçektir. Hayata güvensizliğiniz, ebedi varlığımızın hayata kattığı her değeri silip süpürür ve bu varoluşun mümkün etki alanında güvensizlik, ilahlaşan bir güce sahip olduğunu ispatlar. Fakat, diğer yandan kabus görüşüne bağlanmaktansa bu dünyanın *ultimatom* olmadığı görüşüne sarıldınız. Farz edin tıpkı Wordsworth'un dediği gibi, kendinizi bir kuyu olarak düşündünüz,-

"Şevk, ve fazilet inançla bir arada bulunur

Tıpkı askerlerin cesaretle yaşadığı gibi;

Tıpkı yürek gücüyle denizcinin azgın dalgalarla savaştığı gibi,

Farz edin ki, kötülükler sizi ne kadar yoğun bir şekilde kaplasa da, sizin zapt edilemeyen sübjektifliğiniz onlara denktir ve daha büyük bir bütüne olan inancınız pasif bir zevkten daha fazla neşe verir. Bu şartlarla yaşarsanız, hayatı yaşamağa değer kılmış olmaz mısınız? Sizde hayat ile mücadele gücü varken, hayatta hep iyi günleriniz olursa ve bu yüce yeteneklerinizin icra alanı olmazsa, hayat nasıl bir şey olur? Lütfen, iyimserlik ve kötümserliğin dünyanın tanımları olduğunu ve dünyadaki tepkilerimiz hacimce küçük olsa da bu bütünün tamamlayıcı parçaları olduğunu ve dünyanın tanımını yapmamıza yardım ettiğini unutmayın. Dünyadaki tepkilerimiz, dünyanın tanımını yaparken biz yanılabilir. Büyük bir kütlenin istikrarlı dengesi bir tüyün ağırlığı eklenince alt üst olabilir; üç harfin *n-o-t* (değil) ilavesiyle uzun bir ifadenin anlamı tam tersine dönebilir. Biz hayatın yaşamağa değer olduğunu söyleyebiliriz, *zira ahlaki görüş açısına göre hayatı biz oluştururuz*; ve hayatta elde edilecek bir başarı olduğu müddetçe hayatı ahlaki bakış açısına göre oluştururuz.

İmdi, bana göre inançların kendini doğrulayan bu tarifinde görünmeyen bir nizama

olan inancımız, ahlaklı insanlara bu görünen düzeni iyi gösteren sabrın ve çabaların ilham kaynağıdır. Görünen dünyanın iyiliğine olan inancımız (burada iyilik, dini ve ahlaki başarı için uygun olma anlamındadır), görünmeyen dünyaya olan inancımıza dayanarak kendini doğrular. Ama görünmeyen dünyaya olan inancımız aynı şekilde kendini doğrular mı? Bunu kim biliyor?

Bir defa daha bu bir *olabilir* durumudur ve bir kez daha olabilirler durumun özüdür. İtiraf ediyorum ki görünmeyen bir dünyanın varlığı, niçin dini arzularımıza verdiğimiz şahsi bir cevap olmasın. Kısacası Tanrının kendisi de hayati gücünü sadakatimizden alı ve böylece büyür. Kendi adıma eğer hayatta ter, kan ve trajedi olmazsa hayatın ne anlama geldiğini bilmiyorum. Eğer bu hayat, başarılarımız sonucunda evren için ebedi kazanımlar elde edebileceğimiz gerçek bir mücadele değil ise, hayat bir kimsenin istediği an oynamaktan vazgeçebileceği şahsi bir tiyatro gösterisidir. Fakat, eğer hayat gerçek bir kavga hissini verirse; eğer evrende idealler ve inançlara sahip olan bizlerin kurtulmak zorunda olduğumuz gerçek bir kötülükler var ise ilk önce, kalplerimizdeki ateizm ve korkulardan kurtulmalıyız. Böylesi yarı-vahşi ve yarı kurtulmuş bir evren için insan doğası uygundur. Tabiatımızdaki en derin şey (bir Alman doktorun isimlendirdiği gibi), içsel hayattır (*Binnenlebe*). Kalbin bu duyarsız bölgesinde, isteklerimiz ve isteksizliklerimiz, inançlarımız ve korkularımızla yalnız olarak ikamet ederiz. Mağaraların yarıkları ve çatlaklarından sızan sular dünyanın bağrına çıkıp kaynaklarını oluşturduğu gibi, şahsiyetimizin alacakaranlığında tüm harici eylemlerimizin ve kararlarımızın kaynağı vardır. Burası, nesnelere mahiyetiyle ilişki kurduğumuz en derin organımızdır; ve ruhumuzun somut hareketleri ile karşılaştırıldığında tüm soyut ifadeler ve bilimsel deliller –örneğin katı pozitivistin inancımızı veto etmesi- dışlarımızın çatırdamasından başka bir şey imiş gibi görünmez. Çünkü burada aktif olarak ilgilendiğimiz gerçeklikler tamamlanmış olgular değil, ihtimallerdir ve Philedelphia Ahlak Cemiyetindeki arkadaşım William Salter'dan bir aktarma yapacak olursam "cesaretin özü, kişinin hayatını bir ihtimale dayanarak riske atması olduğu gibi inancın özü de, ihtimalin olduğuna inanmaktır."

Bunlar size söyleyeceğim son sözle: Hayattan korkmayın. Hayatın yaşamağa değer olduğuna ve inancımız gerçeğin yaratılmasına yardım edeceğine inanın. Haklı olduğunuzu söyleyen "bilimsel kanıt" kıyamet günü gelmeden (veya bu ifadenin sembolize ettiği bir

varoluş aşamasına ulaşılmadan) önce doğrulanmaz. Ancak, günümüzün inanç savaşçıları veya onları temsil edenler, devam etmeyi reddeden yüreksizlere Henry IV'in büyük bir zafer kazanıldıktan sonra geride kalan Crillon'a söylediği şu sözleri söyleyebilirsiniz;" Kendini as, yiğit Crillon! Biz Arqueste savaştık ve sen orada değildin."